

e-ISSN: 2148-0494

dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2018, Cilt:6, Sayı:12, 6:547-550

Gönderim Tarihi: 19.09.2018

Kabul Tarihi: 28.12.2018

Gelenek ve Yenilenme

Hasan HANEFİ

Otto Yayınları, Ankara, 2016, 254 sayfa

Ülkü TATAR*

Hasan Hanefi; Muhammed Abduh, Cemaladdin Afgani, Muhammed İkbâl, Seyyid Kutub tarafından başlatılan ıslahat hareketinin devamında yer aldığını ifade etmektedir. Hasan Hanefi, İslâm dünyasının, birçok alanda yaşadığı gerilemeye ve Müslümanların yaşamakta olduğu eziyetlere kayıtsız kalınamayacağını savunan bu düşünürler gibi, sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel geçmişin bir devamı olan yaşadığımız çağda, ne gibi ve nasıl bir ıslahata gerek duyulduğu üzerinde durmaktadır. Hanefi'nin, "Gelenek ve Yenilenme" adı altında bu çizgi üzerinde devam ettiğini, Müslümanlar için günümüzü ve bu çağa kadar olan süreci tanımayı, anlamlandırmayı ve en önemlisi yaşadığımız dünyayı yorumlamayı hedeflediği bir eseriyle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.

'Gelenek ve Yenilenme', beş bölümden oluşmaktadır. Hanefi'nin gelenek ve yenilenmeden kastının ne olduğunu açıklaması ilk bölümde yer almaktadır. Onun ardından ise eserde, toplumsal değişimlerin, ilimdeki yöntem sorunlarının, yenilenmede ne gibi bir usûl uygulanması gerektiğinin ve son olarak ilimlerin kendi içerisindeki yapılandırılmalarının nasıl olması gerektiğine dair konuların ele alındığı diğer bölümler gelmektedir.

'Gelenek ve Yenilenme' meselesi yeni bir mesele değildir ve geride de kalmayacaktır. Müslümanlar, belirli bir dönemde, durağan bir fikri ve siyasi durumun içerisinde kendilerini bulduktan sonra bu durumun sebeplerini sorgulamış ve hâlâ sorgulamaktadır. Buna binaen mesele, elbette yeni değildir, çünkü Müslümanlar, kendi döneminde her insanın maruz kaldığı gibi yeni bir hayat telakkisi içerisinde bulunmuş ve

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, ulkuttr@gmail.com

aynı zamanda buna çözümler bulmaya çalışmıştır. Dünyada olan her siyasi, ekonomik, fikri gelişmede, geçmişin geniş literatürünü, dünyalarına olduğu gibi almanın sıkıntısını yaşamaya devam etmemek için, kendi konum ve kanunlarını belirlemek, inançlarını yaşayabilmek, geleneklerini korumak ve çağa göre yorumlamak gerektiğini bilmektedirler.

Gelenek, bir kültürün birikimi olarak tanımlanırken, yenilenme ise geleneğin “yorumu” olarak karşılık bulmaktadır. Hanefi’nin yenilenmeden yorum olarak bahsetmesinin sebebi ise gelenekten bir kopuş olmadan, onun yaşanılan dönemin bir devamı ve rehberi olduğunu özellikle belirtmesinden gelmektedir. Ancak bize kadar gelen bir kültürü bilmek, anlamak ve yorumlamakla yaşadığımız dünyaya, onu taşıyabileceğimizin altını da çizmektedir. Bir birikim olan “gelenek”, muhtelif sebeplerin sonuçları olarak ortaya çıkan eserleri, fıkıh, tasavvuf gibi ilimleri, yapı ve sosyolojik, psikolojik durumları içerisinde barındırmaktadır.

Gelenek toplumsaldır ve uzun yıllar içerisinde kendini inşa etmiş bir yapıdır. Zaman ile şartların ve toplumun değişmesi ise kaçınılmazdır. Hanefi, bu değişimin nasıl bir krize sebep olduğu üzerinde durmaktadır. Burada, şartlara ve topluma hitap etmesi gereken geleneğin üç türlü bir değişimden geçtiğinden söz edilmektedir. Bu değişimin “kadim” ve “yeni” aracılığıyla olduğu gibi “eski ve yeni” aracılığıyla da olacağını ifade eden Hanefi, üçünün de kendi içerisinde çözümlerini bulmaya çalışırken aslında sorunlarını da beraberinde getirmiş olmasından bahsetmektedir.

Toplumsal bir değişimden bahsederken Hanefi’nin, gelişmekte olan ülkelerin, daha kimliğini tam olarak bulamamış, ekonomik ve kültürel olarak yıpranmış ve yozlaşmış ülkelerin üzerinde durması da elbette tesadüf değildir. Bu değişimle beraber ülkeler, karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek, gelebilmek zorundadır. Bu ülkeler, kültürel ve ekonomik sömürüyü, duraklamayı, özgürlüğünü bırakıp otoritenin altında ezilmeyi yaşamaktadır. Bu ezilmeye maruz kalan ülkelere kasıt, Hanefi’nin İslâm dünyasından ve Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerden bahsettiği çok açıktır. Sömürü ve gerileme ile aynı kaderi paylaşan Müslümanlara çözümden önce sorunları ortaya koymayı amaç edinmiş olduğu görülmektedir böylece.

Fakat ‘Gelenek ve Yenilenme’ her zaman insanlar tarafından olumlu manada bir karşılık görmemiştir. O şüphelere ve korkulara da maruz kalmıştır. Bu korkulardan bahsederken Hanefi, “şuur” u ön planda tutmuştur. Çünkü anlamsız korku ve safsataların arasında kaybolmayacak kadar önemli ve güçlü olan şey şuurdur. O yüzden dinini kaybetmekten korkan veya yıllarca savunduğu düşüncelerin şimdiye taşınmayacak kadar bir hatıradan olduğuna inanmak istemeyen kitlelerin ısrarından bahsetmektedir. Bu da çözümden önce bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Hanefi’ye göre bu kitleler tarafından şoursuzca yapılan övgü ve müdafaaların arasında görülemeyen bir şey var ise o da “realite”dir.

Hanefi, “realite”yi görüşlerinin temelinde almaktadır. Sorunlar ve çözümler hep “realite” ile bağlantılıdır. Vahiy dönemine kadar gitmemiz yine bir şeyi değiştirmemektedir. Orada da “realite” temeldedir. Ondan kopuk oluşmuş bir gelenekten bahsetmek mümkündür değildir. Fakat onun değişiminden söz etmemek de mümkün değildir. Bu yüzden onu anlamadan, değerlendirmeden bir yenilenmeden de bahsedilememektedir.

Hanefi’nin, daha en başta geleneğin barındığı yerler olarak yazılan eserlerden ve ilmi araştırmalardan bahsettiğini belirtmiştik. “İslami araştırmalarda yöntem krizi” bölümünde, bu eser ve ilimlerden ayrıntılarıyla bahsetmiş, Müslüman araştırmacıların durumunu oryantalistlerle kıyas yoluna giderek anlatmıştır.

Oryantalistlerin, sadece sayılarla ifade edilen ve tarihi olayları araştırmayı amaç edinen tarihi araştırma yöntemine, analitik yöntemine, zihinlerindeki öylece kabul ettirmeye çalışan yansıtma yöntemine ve bir hiyerarşi kurup kendinden aşağıda olanları kendi kültürüyle etkilemeyi amaç edinen etkileme yöntemine sahip olduğu sırasıyla anlatılmıştır. Peki, bir oryantalist ile Müslüman bir araştırmacının arasında bir farklılığın olması gerekli değil midir?

Hanefi, Müslüman araştırmacının bilincini, şuurunu hatırlatmış, ona kültürünü anlayabilecek, “realite”yi görebilecek bir sorumluluk yüklemiştir. Eğer ki bir Müslüman, tarihini araştırırken, vahyin anlamı ve onun ışığıyla oluşmuş kültürü, farklı görüşlerle oluşan mezheplerin tarihi gerçeğini, sadece sayılara hapsederse, bir Müslüman her fırsatta, bilim ve çağdaşlık adı altında dini ve yaşadığı dünya gerçeklerini birbirinden ayırmakta ise, geleneğini değerlendirirken de onu yorumlarken de onlardan kopuk bir dini yaşam ve kurallar çizerse, kendi dünyasındaki görüşlerini İslâm’da varmış ve olması gerekiyormuş gibi dayatmaya çalışırsa, bir oryantalistten nasıl ayırt edilebilir?

Oryantalistlerin çalışmaları ve tarihi süreç içerisindeki konumu, İslâm dünyasında, genelde olumsuz bir manada ele alındığı bir gerçektir. Fakat Hanefi, durumun vahametini daha farklı bir şekilde ortaya koymuştur. Müslümanlar aldığı eğitim ve içinde bulunduğu çağ ile, eleştirdiği ve kendinden çok uzak gördüğü oryantalistlerle arasındaki farkı aslında en aza indirmiştir. Hanefi, açıkladığı her yöntemden sonra Müslümanların nasıl bir yol izleyeceğine dair açıklamalarda bulunmuştur.

‘Gelenek ve Yenilenme’ nin nasıl olacağına dair cevabını ise dördüncü bölümde vermektedir. Ortaya koyduğu sorunların çözümüne de usûller adı altında yer verir. Hanefi, burada ve kitabın genelinde sürekli bir özgürleşmeden ve bağımsızlıktan söz etmektedir. Geleneğe bağımlı olmaktan kurtulmanın anahtarını dil, şuur ve çevre gibi anahtar kelimelerle açıklamıştır. Ama tabii ki temelde dil meselesi vardır. Açıklamak zorunda kaldığımız gelenekle beraber yaşadığımız dünya gerçeklerine karşılık gelecek kelimelerin olması gerektiğini belirtir. Bu yüzden lafız-mana ilişkisi üzerinde önemle durmaktadır.

Son olarak ilimlerin yeniden yapılandırılması vardır ki araştırma, yöntem, lafız ve anlam kapılarının hepsi buraya çıkmaktadır. Merkezine Kur'an ve Sünnet'i almış olan İslâm medeniyetinin, kelamdan, kelamı da içine alarak daha geniş bir alanda yer alan felsefeden, Allah'a doğru giden bir yol olarak tanımladığı tasavvuftan ve tamamen insanı odak noktası yapan fıkhıtan oluştuğunu açıklamıştır. 'Gelenek ve Yenilenme' bu dört ilmi de birleştirmenin, daha doğrusu bu ilimlerin birbirinden ayrı olmadığını göstermenin derdindedir.

Hasan Hanefi, İslâm dünyasında yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal sorunların çözümüne, İslami ilimlerin iyileştirilmesine bir devam olarak getirdiği eserinde, Müslümanların daha çok akli yapısına, zihinlerindeki engel ve sorunlarına değinmiş ve bunun üzerindeki çözümlerine odaklanmıştır. Düşüncelerle başlayan her ilim ve eserin, değişiminden ve yönteminden bahsetmesinin sebebi de budur. O, en sonunda Tevhide çıkacak bir düşünce ve yaşam sisteminin yollarını araştırmış ve sunmuştur. Bunun adına da 'Gelenek ve Yenilenme' demiştir.